

БҰЛАЖАК ҰҚИТУВЧИЛАРНИНГ ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ШАРТ-ШАРОИТЛАРИ

И.Т.Халмуратов – таянч докторант

Бердақ номидаги Қарақалпақ давлат университети

Таянч сўзлар: инновацион ривожланиш концепцияси, инновацион фаолият, кадрят, кадрятли ёндашув, ижодий, когнитив, мотивацион ва процессуал.

Ключевые слова: концепция инновационного развития, инновационная деятельность, ценность, ценностный подход, творческий, познавательный, мотивационно-процессуальный.

Key words: the concept of innovative development, innovative activity, value, value approach, creative, cognitive, motivational and procedural.

Инсоннинг маънавий-ахлоқий камолоти ниҳоятда кенг, кўп қиррали, мазмун-моҳияти жиҳатидан чуқур бўлиб, ўз ичига жуда кўп соҳаларни қамраб олади. Шуларнинг ичида асосий ўринда инсоннинг дунёқараши туради.

Дунёқараш – инсонларнинг олам ва унинг ўзгариши, ривожланиши ҳақидаги фалсафий, сиёсий, илмий, ҳуқуқий, диний, ахлоқий, эстетик ва бошқа қарашлари ва тасаввурлари мажмуасидан иборат. Дунёқараш оламдаги яхлит, умумлаштирилган билимлар тўпламидир. Илмий билимлар дунёқараш таркибига қўшилиб баҳолангач, инсоннинг атроф-муҳитдаги ижтимоий ва табиий реалликда бевосита, амалий йўл тутиш мақсадига хизмат қилади.

Шунингдек, инсон маънавий камолотининг энг муҳим кўриниши ва зарур шартларидан сиёсий маданиятни келтириб ўтиш жоиз. Ҳар бир инсон, ҳар бир миллат вакилида юксак сиёсий онг, сиёсий билим ва маданият бўлмаса мустақил барқарор бўла олмайди. Чунки сиёсий маданият ўзида ҳалоллик, поклик, ишчанлик ва узоқни кўзлаб иш тутиш фазилатларини мужассам этган инсонларнинг сиёсий, ғоявий етуқлиги, инсондаги фаоллик ва ташаббускорликни, юксак ахлоқийлик, қатъий иродалилиқ, ҳушмуомалалиқ, зийраклик, узоқни кўра билишни ҳам ўз ичига олади.

Олий таълим тизимида юксак кадрятлардаги педагогик меросдан самарали фойдаланиш, талабанинг имкониятларини кенгайтириш, уни интеллектуал, маънавий-ахлоқий жиҳатдан ривожлантиришдаги назарий-амалий йўналишларни тадқиқ этиш талабаларда билиш-англаш фаолиятини ривожлантириш тизимини вужудга келтиришни назарда тутди. 2022-2026 йилларга мўжалланган янги Ўзбекистон тараққиёт стратегиясининг “Маънавий тараққиётни таъминлаш ва соҳани янги босқичга олиб чиқиш” деб номланган бешинчи йўналишида “Буюк аждодларимизнинг бой меросини чуқур ўрганиш ва тарғиб этиш” [1] устувор мақсад (73 мақсад) этиб белгиланган. Шундай экан, талабаларда кадрятларни ўрганиш имкониятлари кенгаймоқда.

Бугунги кунда юқори малакали, ҳар томонлама ривожланган, маҳоратли, дунёқараши кенг ва чуқур, техник билимга эга ёш кадрларни тайёрлаш ишлаб чиқаришдаги энг муҳим масалалардан биридир. Замонавий университет профессионал билимдон, мустақил фикрлайдиган ўқувчи талаба, шунингдек, психологик ва технологик жиҳатдан инсонпарварлик кадрятларини амалга оширишга муҳтож.

Бизнинг қадимий анъаналаримиз ва боқий кадрятларимизни ҳозирги замон илм-фани ютуқлари билан уйғунлаштира олиш замонавий илмий ёшларнинг асосий мажбуриятларидан эканлиги исботланмоқда. Чунки бугун талабалар онгига билим, кўникма, малака ҳосил қилиш орқали миллий мулоқот маданиятини ривожлантириш талаб этилади.

XXI аср – бу тобора кўпроқ янги технологияларни ишлаб чиқаришни талаб қиладиган ахборотни тарқатиш ва қабул қилиш ҳажми ва тезлиги ошиши, инсоният потенциалининг юқори интеллектуал ривожланиш асридир, бу эса асосан давлатнинг олий таълим сифати билан белгиланади. Таълим

муассасаларининг инновацион ривожланишининг стратегик мақсади “таълим соҳасида янги институционал механизмларини яратиш, таълимнинг таркиби ва мазмунини янгилаш, таълим дастурларининг асослари ва амалий йўналишини ривожлантириш, узлуксиз таълим мазмунини яратиш орқали фуқароларнинг, жамиятнинг ва меҳнат бозорининг сифатли таълимга бўлган эътиёжларини қондириш учун шароитларни яратиш” ҳисобланади.

Таълимнинг инновацион ривожланиш концепцияси асосий икки элементдан туради:

– биринчиси инновацион жараён. Бу ғояни аниқ натижага ўтказиш босқичларининг кетма-кетлиги;

– иккинчиси – потенциал. Бу инновацион фаолиятни амалга ошириш учун зарур бўлган турли хил манбалар тўплами.

Инновация – бу ривожланган технологик жараённинг ишлаб чиқилган маҳсулоти кўринишида бўладиган ижодий меҳнатнинг натижаси бўлиб, амалиёт билан назариянинг аҳамиятли бўлими ҳисобланиб, ижтимоий-маданий объект сифатларини яхшилашга йўналтирилган ижтимоий субъектнинг ҳаракат тизими.

Касбий фаолият тизимида ўзгариш зарурлигини тушунадиган ижодий ўқитувчи модернизация, рационализация ёки модификацияга асосланган радикал инновация сифатида янгисини яратишга интилади. Инновацион жараён учта таркибий қисм мавжуд бўлганда амалга оширилади. Улар: ғоя, уни ривожлантириш жараёни, янги натижалар олиш. Лекин, педагогик амалиётда ўқитувчи ушбу учта компонент асосида янги нарсаларни яратиш имкониятига эга эмас. Касбий инновацион фаолиятни яхши биладиган ўқитувчи тегишли мотивация, инновацион жараёнлар тўғрисида билим, педагогик таъсирларни лойиҳалаш қобилияти ва нафақат маълум технологияларни қўллаш, балки уларни такомиллаштириш кўникмаларига эга бўлиши керак. Инновацион фаолиятни қуйидаги қисмларга ажратиш мумкин: талабалар – бўлажак ўқитувчилар ўртасида шакллантиришнинг қутилган натижалари, мақсадлари: ижодий, когнитив, мотивацион ва процессуал.

Мотивацион таркибий қисм – мавжуд бўлган стереотиплардан, таклиф қилинган тавсия ва намуналардан бошқа таълим ва касбий ҳаракатларни амалга ошириш истаги, профессионал муаммоларни ҳал қилиш жараёнида ижодий қийинчилик ва қувончни ҳис қилиш истаги, топилган ечимлардан қониқиш, ижодий жараёнга интилиш, етакчи мотив- қизиқиш ҳисобланади.

Ижодкорлик - вазифаларга берилган маълумотни турли усулларда ва тез суръатда ишлатиш учун махсус қобилиятни англатади. Индивидуалликнинг асосий соҳаларига ижодкорлик белгиларига қуйидагилар қиради, интеллектуал соҳада: мослашувчанлик, раволик, нафислик, ностандарт фикрлаш, ўзига ҳослик;

ҳиссий соҳада: ҳиссиёт ва ўз-ўзини англаш;

мотивацион соҳада: муаммолар ечимини мустақил излашга эътибор бериш;

амалий соҳада: коммуникатив ва интеллектуал қобилият, янги эҳтимол мисли қўрилмаган вазиятларда биргаликда ишлаш қобилияти;

Ўз-ўзини бошқариш соҳасида: ижодий жараёнда акс эттириш, фикрларни бошқариш, фикрлаш жараёнини тўғри йўналтириш, ўз ижодий фаолияти учун мустақил шароит яратиш [2].

Конгнитив таркибий қисм таълим ва таълимнинг концептуал педагогик моделлари билиш билан тавсифланади.

Процессуал таркибий қисм инновацион фаолиятни ўзлаштириш усуллари ўз ичига олади.

Инновацион фаолиятни ривожлантириш борасидаги илмий ёндашувларнинг таҳлили, илғор хорижий тажриба ҳамда мазкур соҳага оид қўллаб-қўлловчи иқтисодий адабиётларда мамлакатнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланиши, унинг ташқи бозордаги рақобатбардошлиги ривожланган инновацион инфратузулма мавжудлиги орқали таъминланиши илмий асосланган.

Шундай қилиб, инновацион фаолиятни тўплаган технологиялар, билимлар ва ускуналарни тижоратлаштиришга мўлжалланган технологик, илмий, ташкилий ва молиявий чора-тадбирлар мажмуаси деб таърифлаш мумкин. Инновацион фаолият натижалари, инновациялар – бу янги ёки такомиллаштирилган товарлар, шунингдек янги сифатга эга товарлар ёки хизматлар. Шунингдек, инновацион фаолият инновацияларни яратиш, ўзлаштириш тарқатиш ва улардан фойдаланиш бўйича ишлар сифатида ҳам тавсифлаш мумкин, ассортиментни кенгайтириш ёки янгилаш ҳамда ишлаб чиқарилаётган маҳсулотлар,

Адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги “2022-2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида”ги ПФ-60-сонли фармони. www.lex.uz.

2. Абдуллаева Ш.А. Педагогик диагностика ва педагогик коррекция. Монография. - Т.: “Фан”, 2005.

РЕЗЮМЕ. Мақолада бўлажак ўқитувчиларнинг инновацион фаолиятини ривожлантириш шарт-шароитлари хусусида фикр юритилади.

РЕЗЮМЕ. В статье рассматриваются условия развития инновационной деятельности будущих учителей.

SUMMARY. The article discusses the conditions for the development of innovative activities of future teachers.

MAKTABLARDA MA'NAVYI-MA'RIFIY ISHLAR TIZIMIDA EKOLOGIK TARG'IBOT-TASHVIQOT ISHLARINI TASHKIL ETISH

В.К.Хожанов – *ассистент о'қитувчи*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so'zlar: ekologik his, tasavvur, idrok, tafakkur, ekologik savodxonlik, ekologik targ'ibot-tashviqot.

Ключевые слова: экологическое чувство, воображение, восприятие, мышление, экологическая грамотность, экологическая пропаганда.

Key words: environmental feeling, imagination, perception, thinking, environmental literacy, environmental propaganda.

Tabiat va inson o'zaro muayyan qonuniyatlar asosida munosabatda bo'ladi. Bu qonuniyatlarni buzush o'nglab bo'lmas ekologik falokatlar olib keladi. Bu muammolarni hal etish yoshlarning bilimi, ongi, aql zakovatiga bog'liq. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil maydagi PF-134 sonli “2022-2026-yillarda xalq ta'limini rivojlantirish bo'yicha milliy dasturi”ning V yo'nalishi “Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tizimli tashkil etish, mazkur yo'nalishda uzluksiz monitoring, baholash va rag'noqlash mexanizimini yo'lga qo'yish, bola ta'lim tarbiyasiga oila, ayniqsa, ota-onaning rolini oshirish” deb belgilangan [1]. Umumiy o'rta ta'lim muassasalarida olib boriladigan ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimiga ekologik targ'ibot-tashviqot ishlarini tashkil etish, ya'ni maktab o'quvchilarini tabiatni muhofaza qilish ishlariga jalb qilish ishlarini amalga oshirishni taqozo qiladi.

Har bir ota-ona farzandlarini, shuningdek, ustoz o'z shogirdlarini tabiatni sevish, ardoqlash, yerga, tuproqqa mehr qo'yishga, o'simligu jonivorlarni ardoqlash ruhida

товарлар, хизматлар сифатини ошириш, уларнинг технологияларини такомиллаштириш, ички ва ташқи бозорда самарали сотиш учун илмий тадқиқотлар натижаларини ишлаб чиқиш, қўллаш ва тижоратлаштиришга йўналтирилган фаолият сифатида таърифлаб, булар барчаси чора-тадбирлар мажмуасини талаб этади ва охир оқибат инновацияларга олиб келади.

Инновациялар ишлаб чиқилишига инвестиция қилиш инновацион жараёнининг ажралмас қисмидир. Бу ерда асосий – янгиликни жорий этиш, уни инновация шаклига келтириш ёки ижобий натижага эришиш. Инновациялар асосида ривожланиш нафақат иқтисодийнинг, балки фан сифимли тармоқларида амалга оширилиши лозим, гарчи улар инновациялар ҳаётий циклининг босқичларида ишлаб чиқариш объектлари фаолияти сифатини оширишга ва ресурсларни тежашга ҳисса қўшса ҳам, ижтимоий-иқтисодий тизимларнинг интеллектуал ўзгаришини таъминлайдиган таълим соҳасида ҳамда амалга оширилиши керак. “Инновация” категориясининг тавсифи шундан далolat берадики, унинг асосий элементи сифатида инновацион фаолиятнинг пировард натижаси – янги маҳсулот хизмат қилади, шунингдек, янгидан яратилган ёки такомиллаштирилган техник-технологик жараён ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан олий таълим тизимида бўлажак ўқитувчиларнинг инновацион фаолиятини миллий анъаналардаги маънавий ютуқларни янги Ўзбекистон келажагининг пойдеворини қуришда янги босқичларга кўтариш ва миллатимиз равнақи йўлида самарали фойдаланиш долзарб муаммолардан бири сифатида кўриш мумкин.

tarbiya qilishlari zarur. Har bir ota-ona bolalari go'daklik chog'idanoq tabiatga nisbatan bemehrlik bilan yengil-yelpi qarasalar, suvni iflos va isrof qilsalar havoni har xil zaharli gazlar bilan ifloslasalar, bu og'ir oqibatlariga olib kelishligini bildirmoqlari kerak.

O'quvchi- yoshlarda ekologik ong va madaniyatni tarbiyalashda oila, bolalar bog'chasi, maktab, akademik litsey va kasb-hunar kollejlari, oliy o'quv yurtlari, mahallalarda olib borilayotgan ta'lim va tarbiyaviy ishlar muhim ahamiyatga ega.

Ekologik tarbiyaning muhim shakli o'quvchilarning ishlab chiqarish ta'limi ustasi (sinf rahbari, o'qituvchi, yotoqxon tarbiyachisi) rahbarligidagi tabiatni muhofaza etish, maktab hududlarini obodonlashtirish, ko'chat-daraxtlar ekish va ularni nazorat qilish; qushlar va hayvonlar uchun uya va in qurish; buloq, ko'l va ariqlarni axlat va chiqindilardan tozalash; tuman hududiga yaqin joylashgan qishloq yoki shahar atrofidagi oromgohlarga otaliq qilish va boshqalar bo'yicha tashkil etilgan amaliy ishlaridir.